

# Les colònies industrials i el projecte social paternalista

La qüestió de les colònies industrials a Catalunya segueix sent encara un tema polèmic per la historiografia catalana, entre els partidaris de l'explicació energètica i els de la social, els quals accepten com a vàlida l'explicació energètica pel que fa a la localització. En bona part el debat no està tancat perquè l'enfocament que s'ha donat a la qüestió no ha exhaurit fins les últimes possibilitats els dos grans instruments d'anàlisi d'historiadors i geògrafs, el temps i l'espai. A més tampoc no s'han separat degudament les peces del trencaclosques que constitueix el fenomen colònies industrials. En aquest sentit abans de desenvolupar la meua tesi voldria fer algunes consideracions prèvies que ajudaran a entendre la present explicació. En primer lloc no és el mateix una fàbrica de riu que una colònia industrial. En segon lloc la cronologia de fàbriques de riu i colònies, encara que coincident en part, és diferent. En tercer lloc les seves característiques són diferents segons la seva localització sigui en el Llobregat o en el Ter, o en un altre indret geogràfic. I en últim lloc, és difícil entendre la qüestió de les colònies industrials, sense entrar en l'anàlisi dels conflictes de treball a la Muntanya, quan les formulacions teòriques sobre les colònies industrials les presenten com la solució a la qüestió social.

En primer terme, cal fer una distinció molt important entre colònies industrials i fàbriques de riu. No totes les fàbriques de riu desenvoluparen un poble industrial amb els seus serveis. Com han fet palès les últimes investigacions d'Àngels Solà existia una tradició fabril tèxtil basada en l'energia hidràulica, que cal remuntar en el temps a principis de

segle XIX (1). Una tradició tèxtil que es basava en la fàbrica de riu, acompanyada o no de cases pels obrers, en el cas de les indústries localitzades fora dels nuclis urbans. Hi ha diversos exemples de fàbriques de riu anteriors a les lleis de colònies de 1866 i 1868 com can Bros (1834), la Bauma (1861), Monegal (1858) o Malars de Gurb (1842) que construïren habitacions per als obrers de la seva fàbrica. Però cap d'aquestes fàbriques de riu va ser abans de la dècada de 1870 una colònia industrial amb una política o projecte paternalista social.

Les habitacions i els barris fabrils de mitjan segle XIX responien a la necessitat d'hostatjar la mà d'obra en les fàbriques més allunyades de les poblacions. No fou fins l'aprovació de la llei d'aigües de 1866 i les de colònies de 1866 i 1868 que s'obrí el camí perquè les habitacions de les fàbriques esdevinguessin part d'un conjunt urbanístic necessari per l'obtenció de l'estatut jurídic de colònia i els beneficis fiscals i legals inherents (2). És a partir d'aquest moment amb una legislació favorable als interessos dels fabricants, coincidint amb la millora tecnològica que va suposar la turbina hidràulica, que comença la cursa per ampliar els salts d'aigua o fer-se amb la concessió de nous aprofitaments hidràulics. Entre 1871 i 1885 es va produir una primera gran onada d'expansió fabril per les ribes del Ter i el Llobregat, que es localitzà en la part més alta dels respectius cursos fluvials, principalment a la Vall del Ges al Ter, al Baix Berguedà al Llobregat, però també al Cardener, afluent del Llobregat. Fou durant el període 1871-1885 que es fundaren algunes de les colònies industrials més importants: *Viladomiu*

*Vell* (1871), *L'Ametlla de Merola* (1874), *colònia Burés* (1874), *La Barriada del Puig* de la futura *colònia Sedó* (1875), *colònia Borràs* (1876), *Viladomiu Nou* (1880), *cal Pons* (1880) en el Llobregat; *la colònia Palà de Torroella* (1877) en el Cardener; *colònia Matabosch* (1875), *colònia Còdol-dret* (1872?), *colònia Baurier* (1878), *colònia Vila-seca* (1880) i *La Mambra d'Orís* (1881) en el Ter (3).

Durant aquesta primera etapa les fàbriques de riu que sol·licitaren l'estatut jurídic de colònia industrial desenvoluparen prèviament un conjunt urbanístic, que en la majoria dels casos fou fruit d'un procés progressiu d'ampliació. Ara bé, foren molt poques les colònies que obtingueren l'estatut jurídic de colònia industrial, Jordi Clua n'ha comptat 17, i algunes d'elles només es beneficiaren parcialment dels seus avantatges (4). Els beneficis fiscals de la llei de colònies de 1868, que permetien per un període entre 10 i 25 anys, deixar de pagar contribució territorial i industrial, i als obrers residents en la colònia beneficiar-se de l'exempció de l'impost de consums i lliurar-se del servei militar (5), foren una font permanent de conflictes amb els municipis, obligats a assumir les quotes de les quals s'eximia les colònies (6). La prova que els avantatges fiscals no eren una propina menyspreable és que fins i tot alguns fabricants del Pla deurien demanar l'estatut, apart d'Eusebi Güell, almenys tenim notícia que Josep Quadras el va demanar per la seva filatura de llana d'estam moguda a vapor a la riba del riu Ripoll, a tocar de Sabadell (7).

En aquest sentit, si els baixos costos energètics de l'alternativa hidràulica expliquen per si sola la

localització fabril a peu de riu, la petició de l'estatut de colònia industrial i els seus beneficis fiscals explica en part el desenvolupament d'un conjunt o projecte urbanístic. Però com ha posat de relleu Jordi Clua els abusos a què va donar lloc la llei de colònies agrícoles de 1868 per part dels industrials tèxtils catalans, i la forta oposició municipal a algunes d'aquestes rebaixes fiscals, varen fer què a partir de 1885 la concessió dels privilegis fiscals hagués de ser autoritzada expressament pel Ministeri d'Hisenda, i que finalment el govern suspengués aquests privilegis en la llei de pressupostos de 1892 (8). Així doncs, a partir de 1892 per què esmerçar recursos econòmics en un projecte urbanístic que no havia de servir per demanar l'estatut jurídic de colònia industrial?

## La conflictivitat laboral de la dècada de 1880

La localització geogràfica de la majoria de les fàbriques que obtingueren l'estatut de colònia industrial, en dues zones amb escassa tradició industrial anterior com el Baix Berguedà i la Vall del Ges, va fer necessari reclutar una alta proporció de mà d'obra forastera a la comarca, en especial a l'Alt Llobregat. La colònia obrera entesa, no com a conjunt urbanístic per obtenir l'estatut de colònia, sinó com a projecte social paternalista era la condició imprescindible tant per poder allunyar els obrers qualificats del sindicat com per poder recórrer a mà d'obra poc qualificada. Els conflictes per la manera com s'organitzava el treball a peu de fàbrica, l'acomiadament d'associats i la recerca de mà d'obra d'àrees rurals sense tradició fabril esdevé una constant en aquests anys.

Durant la dècada de 1880 els conflictes laborals sovintejaren a la Muntanya catalana, coincidint amb la reorganització del sindicat tèxtil de les *Tres Clases Vapor* vers 1881. En el Ter, a l'estiu de 1881 esclatà una vaga a la fàbrica *Matabosch* de Camprodon motivada per l'acomiadament d'associats, durant la qual el boicot obrer va obligar el fabricant a cercar esquirols a Almeria. Un intent de domesticar la mà d'obra que va anar acompanyat de la proposta d'una cooperativa obrera en la qual seria el proveïdor comercial (9). El març de 1881 els obrers de la fàbrica Bosch Germans de Roda, futura colònia Còdol-dret, surten guanyadors d'una vaga que durà més de tres mesos (10). La tardor de 1881 un incident en la fàbrica de Fath, Vehil i Cia, *Els Peluts*, a Orís, derivà en una vaga contra l'acomiadament d'associats, que s'arrossegà durant 6 mesos (11). El gener de 1885 en la colònia la *Coromina* de Torelló el fabricant intentà apartar els obrers de l'associació formant un Montepio o germandat. De nou el 1886 es torna a intentar formar la germandat, motiu pel qual primer foren acomiadats els comissionats del sindicat i altres obrers associats (12).

En el Llobregat a principis de l'estiu de 1881 els obrers de *cal Casas* de Puig-reig, fàbrica de *Claret, Pla i Cia* sostingueren i guanyaren una llarga vaga de 16 setmanes amb el suport econòmic dels obrers d'altres localitats, contra un intent de treballar a l'anglesa, és a dir que cada obrer portés doble número de màquines (13). El novembre de 1881 els obrers associats de *cal Metre*, fàbrica Alsina, de Gironella, sostingueren i guanyaren amb el suport econòmic de les classes mitjanes de Gironella, una vaga contra els abusos que es produïen en la fàbrica (14). L'hivern de 1882 esclatà una vaga de 10 setmanes a les fàbriques dels *Germans Dalmau i Tolrà* de la Bauma, motivada per la tarifa de preus de la mà d'obra, arreglada satisfactòriament entre obrers i fabricant (15). Des de finals de 1881 els obrers de *cal Pons* de Puig-reig estaven associats, mentre el fabricant preparava una germandat per combatre la societat (16), que s'implantarà

### Treballadors de Viladomiu Vell en una fotografia de finals del s. XIX

(ARXIU FAMILIA VILADOMIU / CAL MARÇAL)



uns mesos després de la primavera de 1882, moment en què es declararà un conflicte per la tarifa de preus i la jornada de treball (17). El 1883 els obrers de *cal Pons*, associats d'amagat, tornaran a fer vaga contra un altre intent d'introduir el treball a l'anglesa (18). La qüestió terminarà de forma desfavorable als obrers, el fabricant deixà de reconèixer l'associació i despatxà els vaguistes (19).

Des de mitjan de la primavera de 1883 els obrers associats de les fàbriques *Dalmau i Tolrà* de *La Bauma* sostingueren una llarga vaga de sis mesos contra el treball a l'anglesa en les noves màquines selfactines de 1.000 fusos, que aconseguiren guanyar (20). A finals de 1885 serà Antoni Sedó qui faci la seva proposta de treball a l'anglesa, aprofitant una aturada tècnica per reparar les turbines i les transmissions de l'antiga sala de telers. La resposta obrera fou una vaga contra el treball a l'anglesa que durarà fins el 10 de març de 1886, uns tres mesos. Finalment Sedó cedirà davant la necessitat de reprendre la feina, i acceptarà seguir treballant sota l'antiga organització del treball d'acord amb noves tarifes salarials una mica inferiors (21).

El juny de 1885 en la fàbrica *Comellas* de Casserres el fabricant per fer front a una vaga dels obrers associats pel compliment de la tarifa reclutà alguns esquirols amb falses promeses a

Castellterçol (22). Aquest recurs a mà d'obra d'origen rural sense tradició sindical fou força habitual. A la colònia Sedó durant els primers anys 1870 arribaren vàries famílies pageses del poble de Cogul (Garrigues) prop de Lleida,

i una altra del poble veí d'Albagés, amb la promesa d'un habitatge en la primerenca colònia o Barriada del Puig (23). Es tractava de contractar els menys possibles d'obriers associats, residents a les viles veïnes d'Olesa i Esparreguera, els quals entre 1870 i 1874 protagonitzaren diverses vagues, en una de les quals arribaren fins i tot a segrestar el fabricant, que va perdre el control de la fàbrica al llarg de 1873 (24).

En el cas de la colònia Burés el carrer format per les primeres habitacions va rebre el nom de Font d'Ascó donat l'origen dels seus primers ocupants (25). A més entre 1877 i 1900 començaren a arribar famílies de fora de Catalunya a Castellbell i el Vilar, gairebé tots aragonesos, de poblacions de la província d'Osca, de les àrees agrícoles i deprimides dels Monegros però també de la Franja (26).

La pràctica de reclutar mà d'obra rural fou amplament seguida en les colònies de l'Alt Llobregat. Les investigacions de Llorenç Ferrer permeten afirmar que en la majoria d'aquestes colònies predominava la mà d'obra d'origen rural (27). Aquesta dada era força significativa per quan les famílies de camperols nouvinguts a les àrees urbanes havien d'esperar generalment una generació per accedir a ocupacions industrials (28). No totes les colònies de l'Alt Llobregat presentaven

aquest predomini dels obrers originaris de poblacions rurals, però sí la majoria que tothom té al cap com a model clàssic de colònia industrial i que a més gaudiren de l'estatut de colònia com Viladomiu, Pons o Ametlla de Merola. Altres colònies industrials de l'Alt Llobregat de dimensions més reduïdes presenten proporcions de mà d'obra d'origen rural menors, com *cal Prat* que el 1905 tenia un 37% d'origen rural o *cal Manent* un 24,4%. El patró d'una mà d'obra majorment rural de les grans colònies de l'Alt Llobregat també fou seguit per la colònia Güell (29). En canvi si s'observa l'origen de la població en fàbriques de riu que només construïren habitacions, com *Manganell* o *Bellvehí* al riu Cardener, la proporció és molt petita. Així el 1904 *Manganell* només tenia un 12,5% de mà d'obra amb origen rural i *Bellvehí* un 20% (30).

En general els obrers de les colònies de l'Alt Llobregat, provenien de les comarques properes com el Bages i el Solsonès o del mateix Berguedà, i en els anys de tombant de segle XIX molt rarament del mateix municipi. En aquest sentit s'observa una marcada tendència al tancament de les colònies respecte l'exterior. Les habitacions i els serveis d'algunes colònies havien de servir com factor de fixació de la mà d'obra, però també d'aïllament respecte les poblacions de les rodalies, on havia actuat fins el 1890 el sindicat de les *Tres Clases de Vapor*. Llorenç Ferrer planteja la relativa alta rotació o mobilitat dels obrers de les colònies de l'Alt Llobregat. Segons el padró de 1924 la proporció d'obriers que ja residien abans de 1905 en algunes colònies de l'Alt Llobregat era més aviat baixa: *Prat* 40,4%, *Pons* 28,1%, *Ametlla* 56,5%, *Vidal* 39%, *Manent* 26,8%. Molts obrers preferien marxar i buscar altres oportunitats. Aquesta rotació era molt més gran en les colònies que tenien poc desenvolupat el conjunt urbanístic. El 1920 a Sant Esteve de Balsareny el 73,8% dels obrers havia arribat en els últims 10 anys, a la Rabeia de Balsareny el 46%, i a la colònia Galobard de Navarcles el 86,7% en els últims 5 anys (31). Per

tant, què hauria passat a les colònies de l'Alt Llobregat sense l'adopció del paternalisme social?

En tots els conflictes de la dècada de 1880 s'endevina que el sindicat de les TCV actuava amb llibertat al poble, mentre que a la colònia els fabricants intentaven per tots els mitjans que els obrers no s'associessin per poder portar a terme canvis en l'organització del treball, com el treball a l'anglesa. Vers 1886 la conflictivitat a la Muntanya baixà sensiblement perquè les *Tres Clases de Vapor* tingueren una nova prioritat que era fer front a la crisi de treball de les àrees urbanes on dominaven els establiments a vapor, els quals es trobaven en una situació crítica tant per la competència dels fabricants de la Muntanya com per la necessitat de reformar una maquinària obsoleta i una organització del treball força artesanal (32).

El 1886 les TCV pactaven un acord amb els fabricants del Pla per aconseguir una uniformització de la jornada i els salaris arreu de Catalunya per posar tots els fabricants en igualtat de condicions (33). Aquest pacte, que anava contra els avantatges que tenien els fabricants de La Muntanya, aviat fou paper mullat quan els fabricants del Pla començaren a assajar reformes del treball, com la introducció de la màquina contínua de filar. Davant la forta oposició obrera al treball a l'anglesa els fabricants del Pla optaren per tancar fàbriques o bé per introduir els últims avenços en maquinària, especialment en la filatura, procés on els costos energètics representaven una proporció més alta dels costos totals.

En aquest sentit, és força representativa la reforma de maquinària de 1888 de la primera societat anònima cotonera, *La España Industrial*. A nivell motriu la reforma va consistir en comprar dues grans màquines noves de vapor, més eficients i que requerien menys personal i manteniment que l'estol anterior de 7 màquines, força antigues. D'aquesta manera es volia reduir la diferència de costos energètics amb les fàbriques de riu. Es va comprar nova maquinària de filatura i es van substituir totes les velles selfactines per contínues d'anella, i

== DÍA ==		
Semanas completas		
<b>Lunes à Viernes Inclusive</b>		
5 mañana à 7 tarde . . . . .	14 horas	
Menos: 30 minutos, 1 <sup>1</sup> / <sub>15</sub> hora y 30 minutos para almuerzo, comida y merienda. . . . .	2 » 15 minutos	
Por jornada	11 horas 45 minutos	
Por los 5 días		58 horas 45 minutos
<b>Sábado</b>		
5 mañana à 12:45 tarde. . . . .	7 horas 45 minutos	
Menos: 30 minutos almuerzo . . . . .	30 »	
La jornada	7 horas 15 minutos	
La semana		66 horas
Semana de uno ó más días festivos		
<b>De un día festivo</b>		
5 mañana à 7 tarde . . . . .	14 horas	
Menos: 30 minutos, 1 hora y 30 minutos para almuerzo, comida y merienda. . . . .	2 »	
La jornada	12 horas	
Por los 5 días		60 horas
<b>De dos días festivos</b>		
Iguales días de jornada son por los cuatro días de trabajo		48 horas
== NOCHE ==		
<b>Lunes à Viernes inclusive</b>		
7 tarde à 5 mañana. . . . .	10 horas	
Menos descanso de 1:30 hora cada noche . . . . .	1 » 30 minutos	
Por las 5 noches		8 horas 30 minutos
		42 horas 30 minutos
<b>Sábado</b>		
5 tarde à 11 noche . . . . .	6 horas	
Menos descanso de 30 minutos . . . . .	30 minutos	
Por semana		5 horas 30 minutos
		48 horas

**Horaris de treball de la fàbrica de la colònia de cal Riera, a Puig-reig.**  
(ARXIU R. SERRA)

es va reformar i renovar la maquinària de preparació i teixits, amb els consegüents estalvis de mà d'obra i manteniment. L'alternativa a aquesta reforma, proposada per alguns petits accionistes, havia estat traslladar les seccions de filats i teixits a la Muntanya, llogar un salt d'aigua i aprofitar els menors costos energètics, i laborals, que es calculaven en un 25% inferiors, mentre es mantenia la secció d'estampats a Sants, i es llogava la resta de la fàbrica a tercers (34).

### Les vagues de Manresa i el Llobregat de 1890.

En aquest marc de crisi fabril i reformes del treball al Pla, les Tres Clases de Vapor tornaren a intentar revifar l'associació obrera a la Muntanya el gener de 1889, mitjançant una gira del seu dirigent, Antoni Sagués, pels centres

fabrils del districte de Manresa: Castellgalí, Sallent, Balsareny i Puig-reig, i Ripoll, del Districte de Manlleu (35). La reorganització societària fou el pas previ a l'esclat de les vagues de Manresa de 1890. El 24 de març esclatà una vaga a la fàbrica *Vintró* de Manresa en demanda d'una nova tarifa de preus de la mà d'obra. Els fabricants coalitzats respongueren amb un locaut. La Federació de les *Tres Clases de Vapor* va respondre amb la vaga de solidaritat el dia 27. Al dia següent l'atur s'havia estès a la majoria dels principals centres fabrils de Catalunya. El dia 30 la vaga de solidaritat limitada als associats de les TCV va anar de baixa. Mentrestant a Manresa el governador civil va aconseguir un principi d'acord entre fabricants i obrers, que no fou definitiu fins el 12 de maig. Era la primera vaga de Manresa de 1890, en la qual els obrers aconseguiren l'aprovació d'una nova tarifa, que reduïa la jornada i millorava els salaris.

A principis de juny de 1890, aprofitant l'arribada al poder dels conservadors, la novella Associació de fabricants de l'Alt Llobre-

gat va declarar un locaut patronal al·legant una crisi en la demanda de tèxtils. Es tractava clarament d'una provocació destinada a desorganitzar la societat a l'Alt Llobregat. L'estat de coses es va mantenir fins primers de juliol. El 12 de juliol a Manresa s'acomiadaren molts dels comissionats de fàbrica de la societat obrera amb la consegüent agitació. El dilluns 14 tornà a esclatar la vaga a Manresa en solidaritat amb els acomiadats. La població aviat va fer causa comuna amb els obrers. El 17 es declararen en vaga tots els obrers de Manresa, i aquella setmana els gremis i els botiguers se solidaritzaren amb els vaguistes tancant establiments i recol·lectant queviures per als aturats. El dia 22 declararen la vaga de solidaritat els obrers cotoners de Barcelona, el 24 s'afegiren els obrers del Pla de Barcelona, el litoral i la comarca de Manresa. El dia 25 socialistes i anarquistes s'afegiren al moviment i declararen la vaga general. Davant la violenta repressió exercida pel govern conservador, el 31 de juliol la vaga va finalitzar a tot Catalunya, després que els dirigents obrers decidissin aturar-la davant l'aspecte que prenién els esdeveniments (36). La majoria de comissionats obrers de Manresa i la seva comarca foren acomiadats. Però la repressió fou especialment cruel a l'Alt Llobregat; fins el 19 d'agost, més de tres mesos després, no es tornaren a obrir les fàbriques, amb la protecció de piquets força nombrosos de la guàrdia civil a cada fàbrica o colònia. La derrota comportà una sèrie d'acomiadaments en massa durant l'agost a Puig-reig, Gironella i Casserres, i la desorganització sindical. En total uns 600 acomiadats que es repartiren de la següent manera: uns 80 obrers, quasi tots pares de família, a la colònia Viladomiu; uns 150 obrers a la colònia Pons; 40 famílies, uns 200 obrers a l'Ametlla de Merola; uns 40 obrers al Guixaró, fàbrica Comellas de Casserres. També s'acomiadà un nombre d'obers indeterminat a les fàbriques de cal Metre de Gironella, Ametlla de Casserres (fàbrica Monegal), i cal Casas de Puig-reig. A cal Pons a més es va fer una segona esporga d'obers al mes d'octubre (37).



Però quin era el rerefons de les vagues de Manresa de 1890? Una primera resposta perfectament correcta seria atribuir la vaga a la defensa d'una tarifa digna. La tarifa de Manresa pactada el 1890 fixava la jornada de 68 hores pel torn diürn i de 50 pel nocturn, quan en l'Alta Muntanya eren habituals les jornades de més de 72 hores, i a més unes molt bones remuneracions, una mica per sobre del que es pagava tant al Pla de Barcelona com al Ter, quan la norma al Llobregat eren salaris un 25% inferiors. Era clar que un acord d'aquest tipus anava en contra dels fabricants del Llobregat. A més la nova tarifa també limitava la llibertat d'empresa dels fabricants per organitzar el treball, ja que fixava el nombre de màquines en la preparació de filatura i en el tissatge. De nou aflorava l'oposició obrera al treball a l'anglesa, cavall de batalla del conflicte entre la cultura del treball d'ofici i la llibertat d'empresa a finals de segle XIX. En aquest sentit la formació del model fabril de colònia industrial, entès com a projecte social paternalista, fou una de les conseqüències de les vagues de Manresa.

L'ofensiva patronal contra la sindicació també arribà a la conca del Ter i Freser. Com a Manresa un petit incident en una quadra, en aquest cas a la fàbrica Rifà de

Manlleu, encendrà la metxa del conflicte. Així l'octubre de 1891, quan els obrers de la fàbrica Rifà es declaren en vaga per la readmissió de 5 metxeres acomiadades, els 13 fabricants de Manlleu coalitzats en la patronal local *Foment Moral i Material* decidiren tancar les seves fàbriques. El locaut dels fabricants buscava desorganitzar el sindicat per poder introduir les dones en les contínues de filar, ja que l'oposició obrera havia obligat a mantenir els qualificats filadors de selfactina en les contínues. El conflicte finí el 13 de desembre de 1891 de forma favorable per als obrers manlleuencs. Era el primer episodi d'un conflicte conegut com la guerra de les contínues (38), que esclatà de nou el 1899, el 1901 i el 1910.

Si al Ter, al voltant de les viles de Manlleu, Roda i Sant Hipòlit, la resistència obrera formada en una tradició sindical més àmplia va poder fer front a l'ofensiva patronal, al Llobregat la derrota en les vagues de 1890 significà la cristallització definitiva del projecte urbanístic i jurídic-legal de colònia industrial en projecte social paternalista (39). El primer pas va consistir en deixar una part de la socialització dels habitants de la colònia en mans de l'església. A finals dels anys 80 algunes colònies construïren noves esco-

Cantaires del cor  
"Aliança Muntanyesa" de  
Viladomiu Vell l'any 1900  
(ARXIU VILADOMIU, CAL MARÇAL/PUIG-REIG)

les que donaren a ordes religiosos femenins, i el capellà va veure incrementat el seu ascendent amb la consagració d'un temple, sovint majestuós, que substituïa la capella provisional. El segon pas fou posterior a les vagues de 1890 i una conseqüència de les mateixes vagues. El tancament de la colònia a l'exterior. El clos emmurallat es manifestarà com la solució al perill sindical i a la necessitat de disciplinar, fixar i controlar la mà d'obra.

Tota la vida social arribarà a estar controlada pel fabricant i el capellà, des de la festa major fins el grup de teatre, el casino o ateneu, passant per les anades i vingudes de la colònia al poble els diumenges. La imatge dels excessos i abusos del sistema fabril de colònia industrial fou producte del reportatge periodístic en to de denúncia de Lluís Morote, publicat a *El liberal* el 5 de maig de 1891, i reproduït dies després a *La Publicidad* i a *El Obrero* de Barcelona. Un reportatge denúncia que arribava poc després del fracàs de les vagues de Manresa de 1890.

Després de 1890 la conflictivitat va desaparèixer de l'Alt Llobregat. En canvi a la Vall del Ges, en el Ter, on les colònies industrials tingueren unes dimensions més petites, ja que només hostatjaven una petita part dels obrers, es mantingueren obertes a la contratació d'obriers dels pobles de la rodalia, on existia una tradició industrial i sindical anterior, que tenia Manlleu com a centre difusor. Malgrat tot, a primers de segle XX, una segona onada d'expansió fabril per les conques fluvials (1895-1903), majorment localitzada en la riba de l'Alt Ter i Freser, una àrea mancada d'una tradició industrial tèxtil anterior, va permetre als fabricants organitzar el treball més lliurament, sense arribar als nivells de disciplina de l'Alt Llobregat.

### Paternalisme social i colònies industrials

El viratge paternalista de les colònies del Llobregat el 1890 i la utopia social paternalista de la colònia Güell (1891) foren els models que inspiraren la defensa que Prat de la Riba féu de les colònies industrials com a solució a la qüestió social a *Ley jurídica de la industria* (1898). Els motius d'Eusebi Güell per traslladar el 1891 la seva fàbrica de Sants a una colònia a Santa Coloma de Cervelló, moguda a vapor, foren solucionar la qüestió obrera que tants maldecaps li havia donat a Sants, unint la sort de l'obrer a la del pagès. L'obrer imbuïria el pagès de l'esperit de progrés i el pagès a l'obrer el respecte tradicional per la propietat. A més les dones i fills del pagès que no eren aptes per fer la major part de les feines del camp trobarien feina a la fàbrica. Pel que fa a l'obrer gaudiria de millors condicions de vida, habitacions espaioses, millors aliments i una educació i instrucció més perfeccionada. D'aquesta manera es resolvia la qüestió social, és a dir s'aconseguia la llibertat d'empresa necessària per reorganitzar el treball (40).

En aquesta línia de pensament, Prat de la Riba defensà la fundació de colònies com la solució a l'infecte medi social obrer de les ciutats. Un medi social urbà cor-

rupte que en la colònia industrial es transformava en un medisa, per acció del director o de l'amo de la colònia, de l'educació i la moral en mans del capellà (41). A més Prat introduïa la idea de la importància del patronatge o patriarcat realitzat per l'amo, pel fabricant, al crear la colònia davant la impotència de l'estat per regenerar els medis obrers. Davant la crisi manifesta de l'estat per governar la societat s'imposava el paternalisme patriarcal. Un paternalisme patriarcal fundat en el dret de propietat, en el domini sobre les coses de la propietat, a semblança del dret dominical (42). De manera que una part dels abusos descrits pel reportatge de Morote el 1891, els que fan referència a la limitació dels drets de les persones, el tancament dins les muralles, el control social del capellà i l'amo, la prohibició de la llibertat de premsa són justificats per Prat en el patronatge exercit pel fabricant i en el seu dret de caràcter *jurisdiccional* sobre les coses i les persones dins el seu domini. En el fons, la interpretació que feia Prat de la Riba no es trobava tan lluny de la que feien els medis obrers, el dret *dominical* es convertia pels obrers en *feudalisme industrial*.

La utopia conservadora sobre les colònies industrials com a solució a la qüestió social, formulada durant la dècada de 1890, fou un dels referents per la construcció de les grans colònies aixecades durant la segona fase d'expansió fabril pels rius catalans (1895-1903), moment en què ja no van poder gaudir dels beneficis de l'estatut de colònia pobles industrials com la colònia Borgonyà (1895) de *Fabra i Coats* a St. Vicenç de Torelló, la *Farga de Bebié* a les Lloses (1899), la colònia *Vidal* (1900) a Puig-reig, i la colònia *Valls* (1903) a Torroella. La utopia social conservadora de l'harmonia entre obrers i patrons s'havia fet realitat a la major part del Llobregat, però en canvi al Ter la conflictivitat continuà a primers de segle XX, emparada en una major tradició sindical. Aquesta diferència entre el Ter i el Llobregat s'havia de notar en alguna qüestió. Efectivament, no només es preservà en part l'estructura d'ofici en la indústria, sinó que a

més els obrers del Ter, durant la I Guerra Mundial (1914-1918) guanyaven les millors setmanades de tota Catalunya, fins i tot per sobre de les fàbriques de Barcelona (43). Si la recerca d'energia barata explica la localització a peu de riu, si els avantatges fiscals expliquen la construcció d'un conjunt urbanístic complet per obtenir l'estatut de colònia, la conflictivitat laboral explica el desenvolupament del projecte social paternalista com a fórmula per solucionar la qüestió social i mantenir uns costos laborals inferiors.

Tres qüestions: energia hidràulica, beneficis fiscals, i conflictivitat laboral. Tres cronologies diferents i dos grans àmbits geogràfics industrials: el Ter i el Llobregat, constitueixen les parts mínimes en què podem dividir el fenomen colònies industrials. Si la llei de 1868 obrí el camí per la construcció de conjunts urbanístics associats a l'obtenció de l'estatut de colònia i els seus beneficis fiscals, l'alta conflictivitat laboral de la dècada de 1880, que culminà en les vagues de Manresa de 1890, fou la pedra de toc per l'adopció d'una política social paternalista en les colònies de l'Alt Llobregat, i la seva formulació teòrica com a model de relacions social i laborals per solucionar la qüestió social.

## Notes

- SOLÀ i PARERA, Àngels. *Aigua i fabricants a Manresa* (1759-1860), Edita Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Manresa, Associació/Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya i Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 2004
- El desenvolupament de la legislació sobre colònies industrials, els seus avantatges fiscals i els passos per l'obtenció de l'estatut jurídic de colònia ha estat estudiat per CLUA i MERCADAL, Jordi; *Les colònies industrials*, Ed. Els llibres de la frontera, Sant Cugat del Vallès, 2001.
- Entre les publicacions consultades per establir la cronologia: CABANA; *Fàbriques i empresaris*, volum 2 "Cotoners", Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1993; DOREL-FERRÉ, Gràcia; *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia* Montserrat, 1992, p. 53; CLUA i MERCADAL, Jordi; *Les colònies*

- industrials*, Ed. Els llibres de la frontera, Sant Cugat del Vallès, 2001; MUSEU DE LA CIENCIA I LA TECNICA DE CATALUNYA, MUSEU DE LA COLONIA SEDO; *La Colònia Sedó*, Quaderns de Didàctica i Difusió nº 4, Ed. Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, 1994, p. 17; *Rutes del Patrimoni Industrial*, Ed. Departament de Comerç, Consum i Turisme de la Generalitat de Catalunya, 1995; també han estat molt útils les referències obtingudes del periòdic *El Obrero* entre 1880 i 1891.
- CLUA i MERCADAL, Jordi. *Les colònies industrials...*, p. 218.
  - CLUA i MERCADAL, Jordi. *Les colònies industrials...*, p. 175 i ss.
  - CLUA i MERCADAL, Jordi. *Les colònies industrials...*, p. 175 i ss.
  - Carta de la empresa *Cuadras, Feliu i Cia*, demanant al municipi la tramitació de la sol·licitud de colònia industrial al governador civil, 24-10-1885, *Contribució Industrial*, Arxiu Històric de Sabadell.
  - CLUA i MERCADAL, Jordi. *Les colònies industrials...*, pp. 203-205, 230-232
  - Veure *La Revista Social*, 21-07-1881, nº 5, p. 3, i 18-08-1881, nº 11, p. 6. *El Obrero*, 2-09-1881, nº 40, p. 3.
  - El Obrero*, 18-03-1881, nº 16, pp. 2-3.
  - El Obrero*, 14-10-1881, nº 46, p. 4, 11-11-1881, nº 50, p. 3, 25-11-1881, nº 52, p. 4, 16-12-1881, nº 55, p. 3, 27-01-1882, nº 61, p. 4, 17-02-1882, nº 64, p. 1.
  - El Obrero*, 6-02-1885, nº 220, p. 4, 5-02-1886, nº 272, p. 3, 30-04-1886, nº 284, p. 2.
  - El Obrero*, 11-11-1881, nº 50, pp. 3-4.
  - El Obrero*, 2-12-1881, nº 53, p. 3.
  - El Obrero*, 21-04-1882, nº 73, p. 4.
  - El Obrero*, 30-12-1881, nº 57, p. 4.
  - El Obrero*, 26-05-1882, nº 78, p. 3, l'article es troba incomplet en la col·lecció consultada, i 16-06-1882, nº 81, p. 4.
  - El Obrero*, 4-05-1883, nº 127, p. 4.
  - El Obrero*, 20-07-1883, nº 139, p. 3.
  - El Obrero*, 16-1-1883, nº 156, p. 4.
  - Veure DOREL-FERRÉ; *Les colònies industrials...*, pp. 385 i 386, i també per l'explicació dels fets segons els obrers, *Los Desheredados*, 18-01-1886, pp. 1-2.
  - El Obrero*, 7-06-1885, nº 237, p. 2.
  - DOREL-FERRÉ. *Les colònies industrials...*, pp. 94-95, 242 i ss.
  - DOREL-FERRÉ; *Les colònies industrials...*, pp. 231-245.
  - MASATS i LLOVER, Joan. *Història de la indústria tèxtil a Castellbell i el Vilar*, Manresa-Castellbell i el Vilar, Ed. Centre d'Estudis del Bages i *El Brogit*, 1997, p. 149.
  - MASATS, Joan. *Història de la indústria tèxtil a Castellbell...*, p. 189.
  - FERRER, Llorenç. "Las colonias industriales: inmigración y estructu-

ra familiar en Cataluña", Seminari sobre migracions a Espanya, Bilbao, 17-18 novembre de 1994, mecanografiat.

- CAMPS I CURA, Enriqueta. *Migraciones internas y formación del mercado de trabajo en la Cataluña industrial en el siglo XIX*, Tesi Doctoral, Instituto Universitario Europeo, Florencia, 1990, pp. 204-208.
- PADRÓ I MARGÓ, Josep. "Fundació i inicis de la Colònia Güell", a *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Biblioteca Abat Oliba, Barcelona, 1995, pp. 569-570.
- FERRER, Llorenç; "Las colonias industriales: inmigración y...", p. 13.
- FERRER, Llorenç. "Las colonias industriales: inmigración...", pp. 16-19.
- Veure ENRECH, Carles. *El Pla contra La Muntanya. La crisi de la indústria fabril del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, Edicions de la Universitat de Lleida - Patronat Josep Lladonosa, Lleida, 2003.
- El Obrero*, 26-01-1886, nº 279, p. 1.
- ENRECH MOLINA, Carles. *La reforma de la organización del trabajo en La España Industrial' a finales de siglo XIX, Sociología del Trabajo*, núm 29, Madrid, 1997.
- El Obrero*, 8-02-1889, nº 428, p. 1.
- IZARD, *Industrialización y obrerismo...*, pp. 162-173.
- El Obrero*, 24-08-1890, nº 508, p. 4, 29-08-1890, nº 509, p. 4, i 24-10-1890, nº 517, p. 2.
- SMITH, Àngel. "La guerra de las continuas. Cambio tecnológico y estrategias sindicales en la industria algodonera catalana, 1889-1914", a *Sociología del Trabajo*, Nueva Época, nº 24, Primavera 1995, pp. 128-130. També *El Productor*, 17-12-1891, nº 277, p. 2.
- Aquesta qüestió es tracta amb detall a ENRECH, Carles; *El Pla contra La Muntanya...*
- COLÒNIA GÜELL. *Breve reseña histórica de la Colonia Güell y Fábrica de Panas y Veludillos de Güell y Cia. S. en C.* Barcelona, 1910, pp. 42-44.
- PRAT DE LA RIBA, Enric. *Ley jurídica de la industria*, Barcelona, 1898, pp. 205-206.
- PRAT DE LA RIBA. *Ley jurídica...*, p. 268.
- Aquesta conclusió es pot extreure a partir de les sèries estadístiques de ENRECH, Carles; *Industria i Ofici. Conflictes socials i jerarquies obreres en la Catalunya tèxtil (1881-1923)*, Publicacions de la UAB, Bellaterra, 2005 (en premsa).

**Carles Enrech Molina**,  
doctor en història per la UB